

УДК 342.6

І. А. Пегачін

С. О. Стародубцев

А. В. Чухлатий

В. П. Варакута

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ВОЄННИХ ХИТРОЩІВ У ВІЙСЬКОВІЙ СПРАВІ

Воєнну хитрість розглянуто як категорію воєнного мистецтва, визначено форми, способи і прийоми її застосування при плануванні (замислу) та веденні загальновійськового бою (бойових дій).

Ключові слова: маскування, введення противника в оману, інформаційна війна, наступальні та оборонні дії, несподівані та раптові дії, вогневий мішок, інженерно-вибухові перешкоди.

Постановка проблеми. Історія воєнного мистецтва від найдавніших часів до наших днів свідчить про те особливе значення, яке мала воєнна хитрість у війнах усіх часів і народів. Її зародки почали формуватися ще у первісному суспільстві. Уже тоді у ході міжплемінних зіткнень або зіткнень всередині племені могли проявлятися елементи воєнної хитрості. Поява надлишкового, а потім і додаткового продукту призвела до масових і організованих збройних сутичок. Те, що колись застосовувалося для полювання на звірів (засідки, пастки тощо), стало використовуватися у війні, яка велася заради грабежу.

Однак з розвитком воєнного мистецтва і міжнародних відносин з'явилися обмеження на вибір способів уведення в оману противника. Удосконалення сучасних засобів розвідки та ураження, а також жорсткі обмеження норм міжнародного гуманітарного права на вибір способів уведення в оману противника, змушують сучасних полководців приділяти увагу прихованому маневруванню і зосередженню військ на головних напрямках своїх військ.

Тому воєнна хитрість завжди була об'єктом уваги воєнної теорії і практики. В історії вітчизняної військової думки погляди на воєнну хитрість починають оформлятися в струнку систему, починаючи з XVII–XVIII століть. Наприклад, В. Даль у своєму словнику так пояснює термін “хитрість”: це вміння, мистецтво, розумова спритність, тонкість і гострота міркувань, уміння досягати своєї мети, нерідко веденням в оману”.

Інші словники та енциклопедії пояснюють:

© І. А. Пегачін, С. О. Стародубцев, А. В. Чухлатий, В. П. Варакута, 2017

“обман полягає у повідомленні неправдивих відомостей про стан справи або в перекинуванні істинних фактів”; “обман – умисне введення в оману кого-небудь шляхом повідомлення йому завідомо неправдивих відомостей або приховування від нього дійсності”.

Отже, хитрість – це дії з метою обману й отримання певного зиску. Цілком природно, що хитрість споконвіку виявлялася у будь-якій сфері людської діяльності: у повсякденному і діловому житті, в економіці та політиці, у побуті, у простому спілкуванні й у відносинах між людьми.

У військовому середовищі також були вояки, які прагнули домогтися перемоги на війні або у бою за допомогою хитрості. Згодом у воєнній теорії ведення бойових дій з'явилося поняття “воєнна хитрість”.

Проблема воєнних хитрощів здавна займала розуми полководців, мислителів, учених, дослідників. Тому полководницький досвід, накопичений у битвах та боях усіх часів і народів, пильно вивчався й узагальнювався.

Наприклад, перед походом на Китай Чингізхан, який мав у складі своїх військ переважно кавалерію, ретельно вивчав досвід ведення боїв Іскандером Дворогим (так він називав Олександра Македонського). Його цікавили наступальні дії когорт середніх і тяжких піхотинців зі складу фаланг, а головне – оманні дії кавалерії у взаємодії з легкою піхотою. Також він ретельно вивчав способи прихованої перебудови бойових порядків македонських військ у ході бою з метою подальшого завдання вирішального удару по військах перського царя Дарія III та індійських князів.

Грецький історик Фулідід (460–400 роки до н.е.) вважав, що найкращим воєначальником є той, хто має здатність до воєнних хитрощів. Римський адвокат і ритор Полієн (II ст. н.е.) у праці “Воєнні хитрощі” описав до 900 так званих стратегем, тобто прикладів воєнної хитрості, де наочним було згадування про дерев’яного коня, в якому сховалися озброєні бійці і які відіграли вирішальну роль у Троянській війні. Римлянин Фронтин у своїй чотири томній праці розбирав 563 стратегем.

У V столітті одним із виразників поглядів Стародавнього Риму на воєнне мистецтво був теоретик і історик, автор трактату про військову справу Вегецій. Серед висловлених ним думок зустрічаються, наприклад, такі: “... чи не краще здолати ворога хитрістю ... Несподіванка, раптовість викликає у противника страх і паніку”.

Застосування хитрості у війні завжди розцінювалося як раціональний і необхідний вид діяльності, оскільки вона виступала як коефіцієнт сили, тобто збільшувала силу або міць удачливого хитруна. Відмова від використання хитрості у війні підривала власну силу. Тому, коли всі інші елементи сили у війні були рівні, хитрість дозволяла економічніше й ефективніше застосовувати свої можливості, досягаючи швидшої перемоги з найменшими витратами і жертвами. У разі нерівності противників хитрість допомагала більш слабкій стороні компенсувати кількісне, технічне або інше відставання. З цієї причини сторона, яка перебувала у не вигідному становищі, часто отримувала більш потужний стимул до використання хитрості в стратегії та тактиці.

Отже, видатні полководці перемагали, тому що за інших рівних умов перевершували противника у гнучкості розуму і твердості волі, творчо використовували принципи воєнного мистецтва, множили їх ефективність у конкретній обстановці. За можливості вони змушували працювати на себе навіть несприятливі фактори, нав’язували ворогові свій план дій, завдавали йому раптові удари з найнесподіванішого і найчутливішого для нього боку. Вони не вважали вирішальним фактором успіху одну тільки силу, сама по собі вона ще не визначає характер і результат боротьби. Адже нав’язати свою волю, досягти перемоги меншими силами над переважаючим противником можливо лише тоді, коли творчо і вміло використовуються досягнення воєнного мистецтва, коли нові засоби і

прийоми збройної боротьби надійно приховані від противника і він введений в оману щодо замислу, наявності сил і готовності до дій.

Отже, за офіційною термінологією воєнна хитрість – це дії, спрямовані на те, щоб ввести противника в оману щодо стану, положення і характеру дій з’єднання (військової частини, підрозділу). До неї належать: демонстративні дії, дезінформація, імітація та інші передбачені бойовими статутами дії з обману противника, що не порушують норм міжнародного гуманітарного права. Взагалі воєнну хитрість можна охарактеризувати як теорію і практику прихованості та введення противника в оману.

Наразі армії провідних держав світу стоять на порозі якісного стрибка у застосуванні воєнних хитрощів. У першу чергу, він викликаний розробленням і впровадженням нової космічної, авіаційної, комп’ютерної та іншої техніки, великими можливостями у передаванні та прийманні інформації. Можливо, хитрість у майбутньому потребуватиме роботи переважно фахівців з електроніки, ІТ-технологій та ЕОМ. Однак ефективність їх роботи з планування воєнних хитрощів у разі війни не може бути високою без досконального знання неабиякого історичного досвіду.

Крім того, на основі досягнень у галузі воєнної науки, розвитку озброєння і військової техніки зароджуються і поширюються нові форми, способи та прийоми воєнних хитрощів.

Таким чином, у безсумнівній важливості воєнних хитрощів для досягнення успіху в бою, битві або війні закладена актуальність проблеми і для сьогодення, особливо коли військово-політичні конфлікти набули рис “гібридної війни”. Основними ознаками такої війни є протистояння конфліктуючих сторін, яке здійснюється не тільки на полі брані, а й далеко за його межами, зокрема:

- у кулуарах політичних інтриг;
- у нав’язливій ідеології;
- у порушенні економічних домовленостей і зв’язків аж до придушення економіки протидіючої сторони;
- в інформаційній галузі;
- в ІТ-технологіях.

Крім того, деякі державні та політичні діячі не гребують нахабно, на свою користь або на користь політики й ідеології, яку вони втілюють у життя, глобально викривляти історичні факти та історію взагалі.

Нарешті, актуальність цієї теми впливає з тієї простої істини, що воєнна хитрість – це творчість

командирів у жорстких рамках, з одного боку, законів війни, з іншого боку, – вимог міжнародного гуманітарного права у воєнному мистецтві, а не точна воєнна концепція, теорія чи навіть наука. Деколи ці два поняття переплітаються настільки тісно, що бувають випадки, коли їх неможливо розглядати або досліджувати окремо один від другого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо про воєнну хитрість писало чимало вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, відомий український історик М. Ф. Котляр у своїй праці [1] досліджував склад і комплектування, стратегію і тактику ведення боїв князями-полководцями та воєводами, введення ними в оману противника неочікуваною побудовою на полі брані бойових порядків військ тощо. Український фахівець Е. Бурче у праці [2] навів способи введення противника в оману, в основному використовуючи маскування за допомогою штатних і підручних засобів.

Проте цими авторами воєнні хитрощі констатувалися як здійснений факт без аналізу і досліджень.

У працях російських дослідників Ф. І. Селіванова, І. В. Крюкова, Б. В. Сергеева, Т. О. Дуброва, В. І. Биковського розглядалися лише бойові епізоди з досвіду Другої світової війни і воєн минулого. Яких-небудь теоретичних узагальнень не проводилося. У той же час проблеми воєнної хитрості знаходили в їхніх працях обмежене відображення по маскуванню, оперативному маскуванню, раптовості та несподіваності дій. Ці автори досить детально розглянули способи прихованості й обману (дезінформації), тобто саме того, що становить, на їх погляд, серцевину воєнної хитрості.

Питання, пов'язані з несподіваністю дій, а разом з ними й застосування воєнної хитрості для її досягнення розглядалися також у періодичних виданнях, наприклад, у російських журналах “Военная мысль”, “Военный вестник”, “Военно-исторический журнал”. У них не лише описувалися повчальні епізоди, але й робилися спроби дати визначення несподіваності, прихованості, маскуванню та оперативному маскуванню, розкрити способи досягнення несподіваності, прийоми маскування і т. ін. Проте у працях, присвячених наведеній тематиці, абсолютно не аналізувалася воєнна хитрість як категорія, яка визначає найбільш фундаментальні її поняття у воєнному мистецтві.

Хитрість у відношенні до противника – це критерій майстерності воєначальника як

полководця і антипод шаблонам. Але, на жаль, деякі автори, обговорюючи цю проблему, намагаються так чи інакше звести воєнну хитрість до заходів, що відіграють тільки забезпечувальний характер [3].

Російський військовий фахівець В. М. Лобов у праці “Роль и место военной хитрости в военном искусстве”, наприклад, вважає, що обман потрібен тільки для того, щоб ефективніше провести в життя розроблений замисел. Аналогічної точки зору дотримується Г. С. Алексеев. Він підкреслює, що воєнна хитрість покликана ввести противника в оману, в першу чергу, щодо замислу бойових дій.

Значно далі за вітчизняних і російських учених пішли зарубіжні колеги провідних держав світу. Наприклад, у США, Великій Британії та країнах – членах НАТО дослідження теорії воєнної хитрості проводиться у трьох основних напрямках:

- по-перше, вивчаються глибинні психологічні основи хитрості взагалі і воєнної хитрості зокрема;
- по-друге, аналізується міжвидовий обман у природі;
- по-третє, досліджуються численні, випадкові воєнні хитрості.

За цією темою написано велику кількість наукових праць. Показовою в цьому плані є праця Шервіна Рональда Джексона і Бартона Волі “Розуміння стратегічного введення противника в оману: 93 випадки”.

Судячи з матеріалів зарубіжного друку, підхід більшості військових теоретиків до трактування питань воєнної хитрості та її ролі у воєнному мистецтві характеризується таким чином:

- по-перше, вона розглядається як комплекс заходів, призначених в основному для створення у противника помилкових уявлень або, як мінімум, невизначеності стосовно істинних намірів, часу і масштабів активних дій;

- по-друге, воєнна хитрість використовується у більшості випадків для досягнення несподіваності (не плутати з раптовістю);

- по-третє, “стратегія непрямих дій” [4] при збройному протистоянні, що ґрунтується (базується) на воєнній хитрості і припускає створення “п'ятої колонії”. Засновником так званої “стратегії непрямих дій” став видатний англійський теоретик в області воєнного мистецтва сер Безіл (Генрі) Ліддел Гарт. Основний принцип теорії – це уникати фронтального наступу на давно укріплену позицію; намагатися обійти її з флангу з тим, щоб натиску піддавалася найуразливіша сторона

оборони противника. “Треба, – як казав він, – бути обережним: вибрати обхідний шлях, не скочуючись до брехні, бо немає нічого більш згубного для істини”. Приклади використання “стратегії непрямих дій” оточують нас усюди. Наприклад, усі помічали, що ідеї простіше втілюються в життя, якщо командир (начальник) має можливість подати їх як свої.

У політичній фразеології та журналістиці словосполучення “п’ята колона” активно вживається у відношенні до різних типів внутрішнього противника і зазвичай в лапках, що підкреслює прецедентність назви, на яку активно посилаються, оскільки вважають її важливою для цієї термінології. Деякі фахівці більш категоричні і вважають, що “п’ята колона” – це організація всередині країни, яка фінансується з-за кордону, чия діяльність спрямована на руйнування цієї країни, але замаскована під народний рух, партію і т. ін.

Тобто “п’яту колону” відносять до різних типів внутрішнього противника і використовують за принципом “гібридної війни” у своїх інтересах у країнах, які перебувають у так званих “ворожих списках”.

Проте знову ж таки, воєнна хитрість як категорія воєнного мистецтва зарубіжними фахівцями не приведена до єдиної системи і не зведена до єдиного понятійного розуміння. Досліджувалася вона здебільшого розрізнено, тому що всі наведені приклади її використання стосувалися окремих військових епізодів та конкретного епізоду у загальній бойовій (оперативній) обстановці. У працях не було змодельовано або створено математичний апарат, за допомогою якого можна б було математично розрахувати пропозиції щодо вибору найбільш ефективного способу введення противника в оману для досягнення у бою, військових діях або у війні позитивного кінцевого результату. Все покладалося на професіоналізм, інтуїцію та природні здібності командира (начальника) або звичайного військовослужбовця.

Напрошується висновок: хоча багато вітчизняних і зарубіжних військових дослідників порушували у своїх працях тему воєнної хитрості, проте популярні брошури і статті, що ілюструють окремі приклади військової кмітливості, винахідливості та воєнної хитрості, не можуть задовольнити підвищений інтерес військових фахівців до цієї проблеми.

Отже, сьогодні у вітчизняній воєнній науці основний наголос у дослідженнях робиться на способах і методах ведення збройної боротьби,

на ефективному застосуванні новітніх зразків озброєння і військової техніки. Проте питання воєнної хитрості зводиться тільки до заходів, що проводяться в рамках тактичного (оперативного, стратегічного) маскуванню та прихованості практичних дій військ.

Мета статті – дослідити і надати обґрунтований аналіз сучасних поглядів на воєнну хитрість як категорію воєнного мистецтва із залученням нових фактів і матеріалів, особливо з використанням досвіду сучасних локальних війн і збройних конфліктів; визначити роль і значення воєнних хитрощів у теорії і практиці планування, підготовки та ведення загальновійськового бою.

Виклад основного матеріалу. До засобів ведення воєнних дій належать зброя і військова техніка, що використовуються збройними силами (ЗС) для фізичного знищення (ушкодження) противника та ліквідації матеріальної можливості чинення ним опору знищенням або виведенням з ладу озброєння і військової техніки. Методи ведення воєнних дій – це система спеціальних прийомів використання вказаних засобів з метою досягнення успіху у збройному конфлікті. У Міжнародно-правовій доктрині цей розділ права збройних конфліктів іменується як “право Гааги”, оскільки основні принципи і норми про засоби та методи ведення воєнних дій закріплені у Гаазьких конвенціях 1899 і 1907 років. Згодом було укладено Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. і додаткові протоколи I і II до них 1977 р., що розвинули ці принципи і норми.

Згідно зі ст. 35 “Основні норми” [5] “у разі будь-якого збройного конфлікту права сторін, що перебувають у конфлікті, обирати методи або засоби ведення війни не є обмеженими”.

Природно, що під час планування, підготовки та ведення бойових дій за принципом воєнної необхідності конфліктуючі сторони для досягнення перемоги будуть активно залучати такі способи боротьби, як віроломство і воєнна хитрість. Тому необхідно чітко розрізняти ці поняття.

Визначення воєнної хитрості та віроломства дає Міжнародне гуманітарне право (МГП), яке є галуззю міжнародного права [5]. Принципи і норми МГП вироблені з метою обмеження лиха війни, що визначають неприпустимі методи і засоби ведення воєнних дій і захищають жертв війни.

У МГП воєнні хитрощі трактуються як дії, що спрямовані для введення противника в оману

або спонукають його діяти необачно. Прикладом таких хитрощів можуть бути використання маскування, пасток, обманні операції, дезінформація та ін. Такі дії не порушують норм міжнародного права і вважаються правомірними, оскільки не обманюють довіри протилежної сторони щодо захисту, наданого цим правом.

Під віроломством у МГП і [6] розуміються дії, що спрямовані на те, щоб “викликати довіру противника і примусити його повірити, що він має право на захист або зобов’язаний використати такий захист згідно з нормами міжнародного права, який застосовується у період збройного конфлікту”. Прикладом може бути підняття білого прапора як знака капітуляції з метою наближення до противника і наступного застосування зброї або використання знаків Червоного Хреста для захисту військових об’єктів. Додатковий протокол п. 1 ст. 37 [5] підтвердив норму: “Забороняється вбивати, завдавати поранення або брати у полон противника, вдаючись до віроломства”.

Таким чином, воєнні хитрощі відрізняються від віроломства тим, що не порушують обіцянки, даної противнику.

Зміст положень конвенційних та узвичаєних норм міжнародного права у сфері зовнішніх відносин держав дають змогу зробити висновок, що засоби та методи ведення воєнних дій можуть бути забороненими або частково забороненими (які належать до віроломства) і незабороненими (які належать до воєнних хитрощів).

Отже, воєнна хитрість притаманна не всім військовослужбовцям. Зрозуміло, що одні серед них мають дар винахідливості та схильність до хитрощів, а інші – ні. Це твердження в жодному разі не стосується якогось конкретного статусу військовослужбовця, а саме керівного складу або підлеглих. Як правило, це природна (на генному, мозковому рівні) здатність людини подумки або інтуїтивно знаходити шляхи введення інших в оману і приховувати на деякий час свої дії. Наполеон Бонапарт часто згадував у своїх мемуарах, що рішення на спосіб ведення бою, створення того чи іншого бойового порядку або зосередження військ на якомусь певному напрямку, щоб ввести противника в оману, приходило до нього миттєво з нізвідки, на інтуїтивному рівні. Про свої індивідуальні особливості миттєво знайти шлях для того, щоб обкрутити противника круг пальця, згадували такі видатні полководці давності, як Епамініонд, О. Македонський, Барка Ганнібал, Г. Ю. Цезарь, О. В. Суворов, М. І. Кутузов, а також більш

сучасні відомі військові діячі: німецький генерал Першої світової війни Е. Людендорф, руський генерал О. О. Брусилов; воєначальники Другої світової війни: маршал К. К. Рокоссовський, маршал І. С. Конев, американський генерал Д. Д. Ейзенхауер.

Маршал Г. К. Жуков свого часу відзначав, що у кожному бою потрібно підносити противнику якусь раптовість, який-небудь сюрприз, і тоді успіх забезпечено.

Проте хибним є твердження стосовно того, що воєнна хитрість притаманна обмеженому колу військовослужбовців. Достатньо ефективно можна розвинути у військовослужбовця здатність до воєнних хитрощів шляхом ретельного вивчення досвіду минулих воєн; теоретичних і практичних навчань, максимально наближених до реальної бойової обстановки; інтенсивних тренувань, тренінгів тощо.

Людина, як відомо, часто опиняється перед вибором у двозначній ситуації, виходити з якої, як правило, складно і болісно. Якщо це трапляється за нормальних обставин, то ймовірність того, що вона вирішить проблеми якісніше і швидше, досить висока.

А у складних умовах? Аналізуючи інформацію, людина повинна виділити з неї те, що їй потрібно і на що вона здатна. Якщо ж буде їй потрібно, то відокремити “зерна істини” від “полови” обману.

Як переконає історичний досвід, зі складним завданням може справитися тільки людина, мозок якої підготовлений і натренований у гнучкості сприйняття навколишньої дійсності. Стати такою особистістю у військовій сфері можна, якщо серйозно вивчати історію воєнного мистецтва, оскільки бойова практика, як правило, обмежена в часі.

Які ж повинні бути передумови, щоб сприяти розвитку мистецтва воєнної хитрості?

У першу чергу необхідно, щоб людина-хитрун могла бачити події очима противника. Це вимагає якісного знання його психології, мислення, культури, менталітету, мови, традицій, звичайних способів дій і т. ін. Військова людина до того ж повинна відмінно знати всі сильні й слабкі сторони “воєнної машини” противника, а цього практично неможливо досягти без знання воєнної історії, яка є важливим складником воєнної науки. Воєнна історія досліджує й узагальнює досвід ведення війн противником у минулому з метою пізнання закономірностей військової справи.

Розробляючи приманку або хитрий виверт, хитруну доцільно бути практичним і мати багату уяву, володіти гнучким розумом, який аналізує почуте і побачене. Подумки він розробляє загальну

ідею або концепцію воєнних дій, розкладає їх на складові компоненти, а потім, залежно від обставин, комбінує їх різним чином, додаючи елементи воєнної хитрості для практичного застосування. Військовослужбовець повинен уміти долати звичайний образ мислення, відмітати стандартні заготовки та шаблонні ідеї, які йому нав'язуються.

Виникають запитання: а саме яка роль і місце воєнних хитрощів у воєнній науці, за якими формами вони бувають, із яких елементів вони складаються і які існують способи їх запровадження?

Спробуємо об'єднати відповіді на ці питання в єдину систему і звести їх до єдиного знаменника.

Процеси та явища збройної боротьби, істотні зв'язки між ними вивчає й узагальнює воєнна наука. Найважливішою галуззю воєнної науки є воєнне мистецтво, яке зародилося разом із виникненням війн і розвивалося залежно від розвитку теорії і практики ведення війн, удосконалення озброєння, військової техніки та організації військ. Отже, воєнне мистецтво вивчає і розробляє конкретні форми підготовки, організації, методи і способи ведення війни, операції, бойових дій та бою.

У свою чергу, воєнне мистецтво складається з трьох основних воєнних теорій, а саме: тактики воєнної, оперативного мистецтва і стратегії воєнної. Адже ці теорії (науки) досліджують, вивчають і визначають, залежно від масштабів, правила та методи планування, підготовки і способи ведення (автономно чи у взаємодії) боїв, бойових дій, битв і військових операцій, характерних для відповідного військового формування.

Загальна категорія, тобто поняття, яке відображує загальні властивості воєнного мистецтва і є характерним для всіх зазначених воєнних теорій (наук), – це воєнна хитрість. Проте вона особлива для кожної з них і в той же час має для всіх теорій загальні форми, що співвідносні з поняттями змісту кожної теорії, і розуміється як упорядкованість цього змісту – його внутрішній зв'язок і порядок.

До недавнього часу загальними формами воєнних хитрощів у воєнному мистецтві були прихованість і введення противника в оману (рис. 1). З появою такого поняття, як "гібридна війна", з'являється ще одна форма воєнної хитрості – "інформаційна війна".

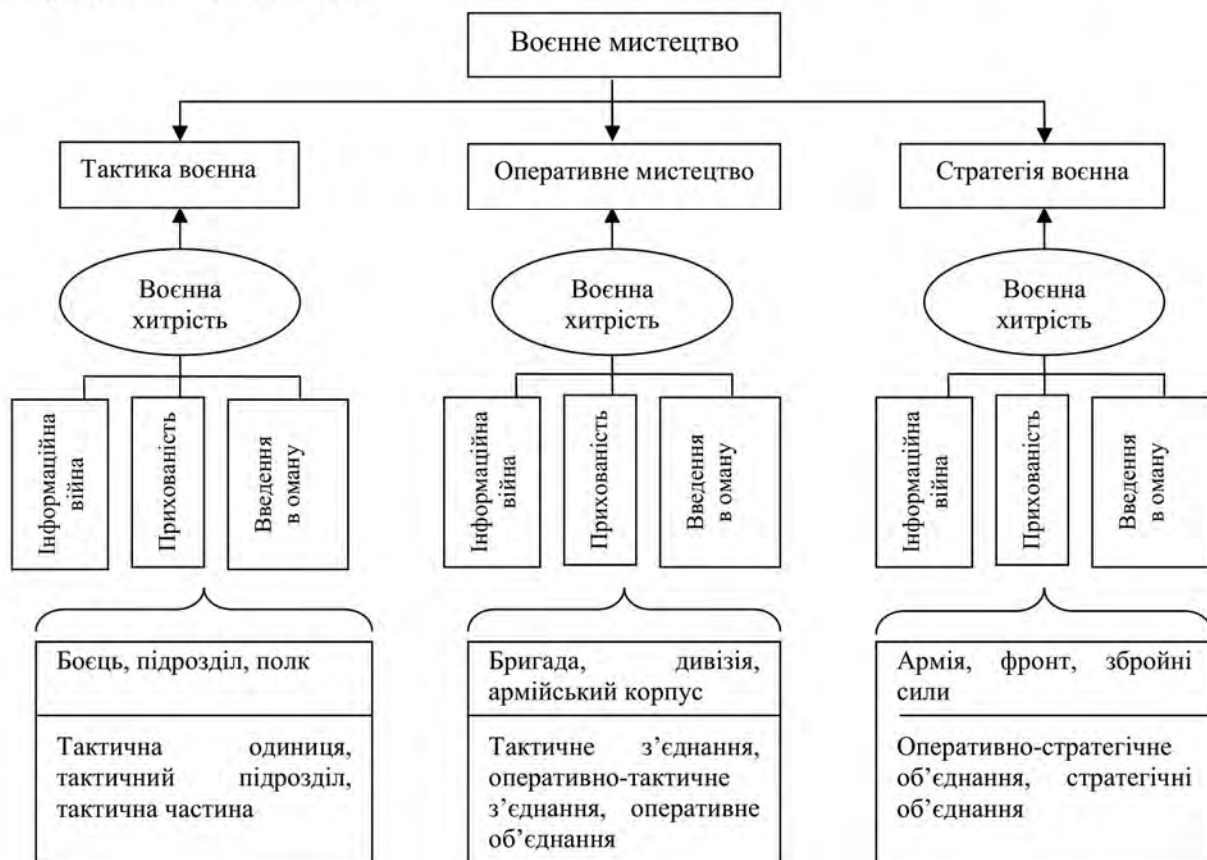

Рис. 1. Складники воєнного мистецтва та воєнна хитрість залежно від теорії

При цьому кожна із зазначених форм не існує автономно, тобто окремо, а тісно взаємопов'язана. Наприклад, щоб надійно приховати війська на місцевості від розвідки противника чи свій замисел на ведення бойових дій, командир (штаб) вдається до

оманних дій або навмисно через ЗМІ та засоби відкритого зв'язку викривляє реальну обстановку, тим самим приховуючи свої наміри.

Кожній формі притаманні тільки її способи застосування воєнних хитрощів (рис. 2).

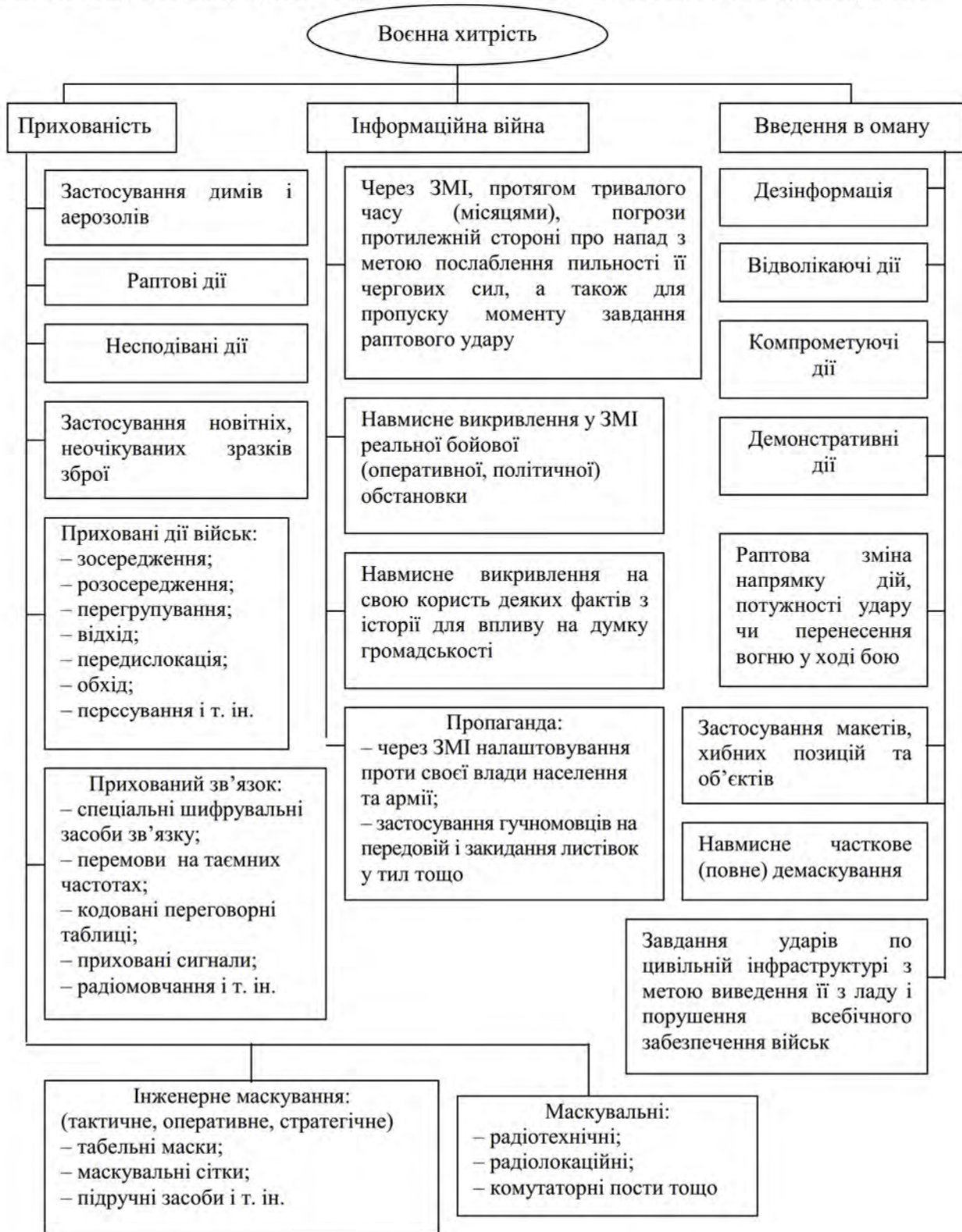

Рис. 2. Загальні форми воєнних хитрощів, основні способи та прийоми їх застосування

Зазначені способи як сукупність і порядок дій щодо отримання кінцевого результату, а саме повної (чи навмисної часткової) прихованості, безумовного введення в оману або впровадження серед військовослужбовців чи населення противника в патріотичній, соціальній або політичній сферах елементів деструктиву (сумнівів, плутанини, хаосу тощо), постійно вдосконалюються в межах розвитку теорії і практики воєнного мистецтва та військової справи в цілому.

У свою чергу, деякі із зазначених способів впровадження воєнної хитрості складаються із прийомів (заходів), тобто практичних кроків, які реально застосовуються у відношенні до противника або його населення.

Для виконання умов прихованості, наприклад, застосовується такий спосіб воєнної хитрості, як маскуваність. Цей спосіб являє собою складний комплекс прийомів (заходів), який передбачає: створення штучних масок за допомогою табельних і підручних засобів; пересування військ і техніки вночі з використанням рельєфу місцевості та природних укриттів в умовах дотримання застережних заходів; прикриття всіх каналів витоку інформації про підготовку і практичні дії військ та багато іншого. При цьому треба розуміти, що маскуваність може бути повним (абсолютним) або, навпаки, з демаскувальними ознаками.

Припустимо, що бойова позиція або військова техніка повністю замасковані. Противник за випадковими демаскувальними ознаками (фрагментами переговорів з використанням відкритих засобів зв'язку, поодинокими рухами автотехніки, пересуванням по місцевості особового складу, інфрачервоним випромінюванням працюючих двигунів, короткочасним радіолокаційним випромінюванням тощо) спромігся виявити якісь сили або військовий об'єкт і зробити висновок про їх розташування у даному квадраті.

За таких умов повне маскуваність вже не відіграє ролі ефекту прихованості. У цьому випадку доцільніше демаскувати деякі елементи техніки або викривити (змінити) контур бойової позиції, тим самим змусити противника повірити, що, наприклад, системи залпового вогню М-21 "Град" складаються не із восьми установок, а тільки із п'ятьох, або це не ротний, а взводний опорний пункт.

Великі можливості введення противника в оману відкриваються у ході підготовки і ведення

основних видів загальновійськового бою.

У роки Другої світової війни і під час військових збройних конфліктів 50–60-х років минулого століття у наступальних діях широко застосовувалися такі прийоми воєнних хитрощів, як: завдання удару по ворогу там, де він його не очікував; заманювання противника у вогневий мішок, коли він переходив до контратаки; показ своєї слабкості на тій ділянці, де підготовлений раптовий потужний вирішальний удар; навмисний відхід для виманювання противника з району зосередження і завдання йому раптових флангових ударів; ведення активних бойових дій уночі та ін.

Важливе значення для успіху битви мали раптовість і введення противника в оману щодо напрямку головного удару наступаючих військ. Умілий вибір несподіваного напрямку для завдання головного удару, демонстративні дії на другорядному напрямку і приховане зосередження основних сил, як правило, приводили до успіху з найменшою втратою серед особового складу, озброєння і військової техніки.

Наприклад, при визволенні України під час Другої світової війни на одному з напрямків з'єднання і частини I Українського фронту форсували річку Вільна з подальшим захопленням плацдарму для розгортання основних сил. Кінцевою метою операції було визволення міста Запоріжжя. Для успішного виконання поставленого завдання була здійснена широкомасштабна дезорієнтація німецько-фашистського командування. Демонстраційними, відволікаючими атаками обмежених сил радянських військ у напрямку Лівшене – Михайлівка у противника було сформовано думку, що на цьому напрямку планується прорив оборони. Відповідно ворог там і зосередив основні свої зусилля. Проте головний удар був завданий у напрямку Вільне – Ульяновське і Богатирівка. Тим самим було виконано замисел наступу і досягнуто мінімальних втрат під час форсування та атакуючих дій радянських військ на відкритій місцевості (див. рис. 3).

В оборонних діях важливе значення мають маскувальні заходи. Приховати розташування вогневих засобів і живої сили – означає забезпечити живучість і стійкість бойового порядку своїх військ, знизити втрати. При здійсненні обманних і маскувальних прийомів необхідно ставити такі цілі, як заманювання ворога у засідку, з тим, щоб він виявився під раптовим перехресним або фланговим вогнем підрозділів, що знаходяться в обороні.

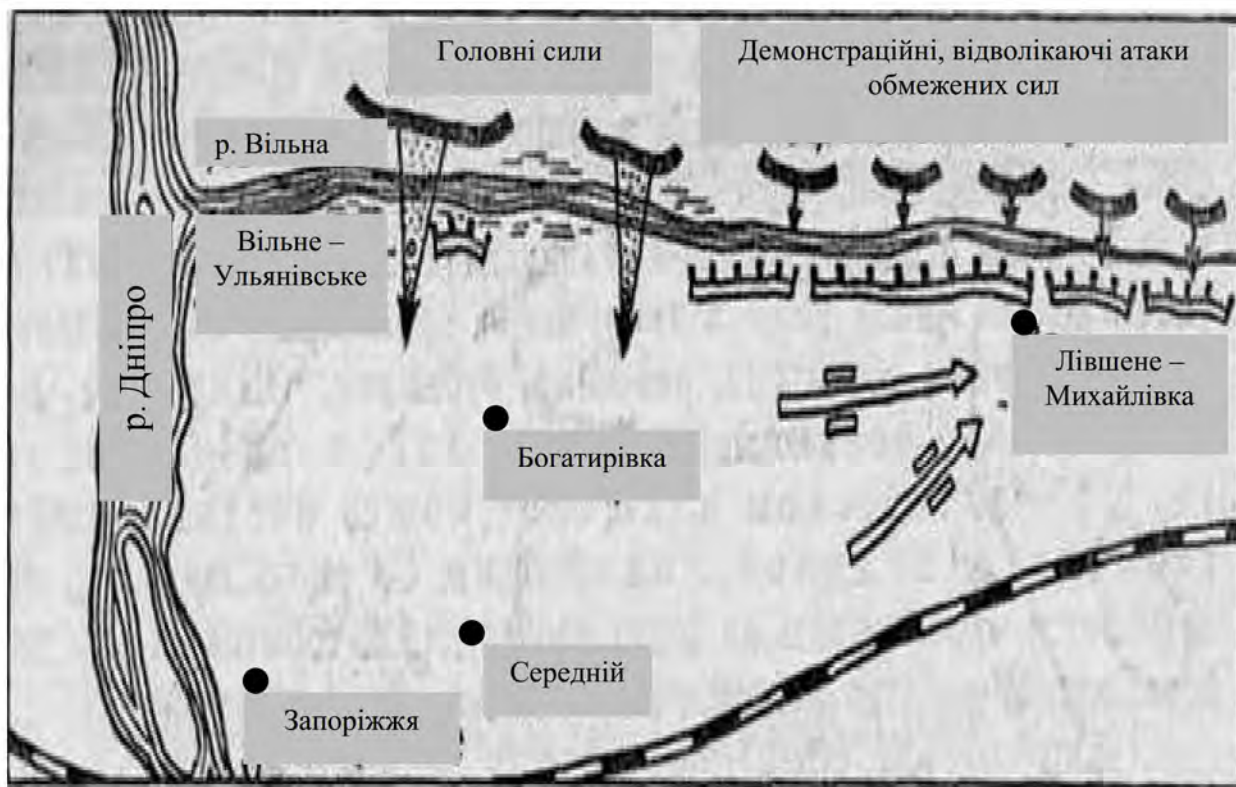

Рис. 3. Вибір несподіваного напрямку головного удару під час форсування р. Вільна

Для обману противника можуть застосовуватися примітивна брехня і дезінформація, заманювання і хибний маневр, показ того, що не існує, відвертий блеф тощо. Рупор пропаганди фашистського рейха Й. Геббельс любив повторювати, що чим неймовірніша брехня, тим швидше в неї повірять. На жаль, він не помилився, тому що брехлива пропаганда стала основним прийомом (елементом) інформаційної війни, яку розгорнула Російська Федерація проти України на фоні подій у зоні АТО та анексії Криму. При цьому справжні наміри або ретельно приховуються, або подаються у певних дозах, а незаконні збройні формування у цей час передислокуються, зосереджуються, укріплюються та маскуються. Як і прихованість, прийоми обману противника зазнають певних змін відповідно до змін не тільки у військовій справі, а й у морально-етичних принципах суспільства.

Дедалі більшого значення набуває воєнна хитрість для досягнення раптовості та несподіваних дій для противника, різноманітних способів застосування сил і засобів. Все, що добре ховається від противника і чиниться "не за правилами", вводить його в оману і ставить у глухий кут.

В оборонних боях обдурити противника можливо шляхом створення і "пожвавлення"

хибних опорних пунктів (механічний рух макетів техніки, пересування особового складу, ведення переговорів по відкритих засобах зв'язку, включення на випромінювання маскувальних радіорелейних, технічних, локаційних постів), позицій з технікою, районів зосередження, командних пунктів та ретельного маскування справжніх елементів бойових порядків військ та системи управління. Тим самим можна змусити його відкрити вогонь по хибних об'єктах; наступати на напрямках, де підготовлений потужний загороджувальний вогонь або там, де є природні чи інженерно-вибухові перешкоди.

Як показує досвід проведення антитерористичної операції, з такою ж метою доцільно здійснювати приховану, завчасно сплановану зміну районів зосередження військ другого ешелону (резерву) та основних вогневих позицій артилерії на запасні.

На цей час накопичений за два роки в зоні АТО досвід дає можливість побудувати оборону більш динамічною. Для цього вздовж смуги зіткнення з тимчасово невідконтрольною територією доцільно широко застосовувати приховані зміни районів оборони та опорних пунктів; активно використовувати хибні, демонстративні, відволікаючі переміщення як макетів, так і окремих бойових машин аж до цілих механізованих підрозділів на БМП (БТР).

Багато визначити на місцевості території, що "відводяться" для дій кочівних танків, гармат, установок залпового вогню, зенітно-ракетних дивізіонів та іншого озброєння з метою організації на них мобільної оборони. Це створить у противника неправильне уявлення про справжній характер оборони, внесе помилки у виборі напрямку зосередження основних зусиль, у розподілі сил та засобів, у терміні переходу в наступ і т. ін.

До прийомів воєнної хитрості в обороні можна віднести майстерне застосування мінно-вибухових загороджень, щоб сковувати маневр наступаючих військ і не дати їм можливості обійти мінні поля.

Висновки

Воєнна хитрість у критичній обстановці нерідко виявляється чи не єдиним шансом врятувати становище. Це безперечно. Проте творчий підхід до виконання бойових завдань вкрай необхідний і у всіх інших умовах, для того щоб ввести в оману противника, нав'язати йому свою волю, завдати раптових ударів, позбавивши його будь-яких шансів на успіх. Щоб домогтися цього, важливо ще в мирний час (у ході планових занять з оперативної, тактичної, тактико-спеціальної підготовки) всіляко розвивати і заохочувати творчий підхід командирів усіх рівнів до виконання різних бойових завдань із застосуванням нових, несподіваних прийомів бойових дій, широкого маневру силами і засобами, елементів раптовості (несподіваності), введення противника, який протистоїть, в оману. Одним словом, треба прагнути завжди і всюди перехитрити, випередити ворога. Виграє бій той, хто шукає, знаходить і реалізує обманні, несподівані, нешаблонні замисли (рішення). Наявність подібних якостей у військовослужбовця – це показник його професійної зрілості.

Таким чином, воєнна хитрість – це складний процес, що містить у собі суб'єктивні складники.

До них належать: здатність військовослужбовця до творчої діяльності, його вміння на основі глибокого розуміння законів і принципів збройної боротьби, тенденцій їх розвитку створювати оригінальний замисел на бій (бойові дії, операцію), використовувати ефективні способи розгрому противника в конкретних умовах обстановки.

Список використаних джерел

1. Котляр, М. Ф. Нариси воєнного мистецтва Давньої Русі [Текст] / М. Ф. Котляр // НАН України. Інститут історії України. – К. : Наш час, 2011. – 280 с. – (Стратегікон).
2. Бурче, Е. Воєнні хитрощі [Текст] / Е. Бурче. – Х. ; Од. : Дитвидав, 1935. – 215 с.
3. Скородум, І. О. Воєнна хитрость в сучасному бою [Текст] / І. О. Скородум // Воєнна думка. – 1987. – № 1. – С. 42–49.
4. Ліддел, Г. Г. Стратегія непрямих дій [Електронний ресурс] / Г. Г. Ліддел // Електронна бібліотека RoyalLib.Com. – 2010-2016. – Режим доступу : e-mail: royallib.ru@gmail.com. – Назва з екрана.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8.06.1977 р. (укр/рос) // Організація об'єднаних націй (ООН). Протокол від 08.06.1977. Частина III. Методи та засоби ведення війни – статус комбатантів і військовополонених. Розділ I. Методи та засоби ведення війни.
6. Сухарев, А. Я. Большой юридический словарь [Текст] / А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских. – М. : Инфра-М, 2003. – 424 с.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2017 р.

Рецензент – кандидат військових наук, доцент О. В. Лавніченко, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

УДК 342.6

И. А. Пехагин, С. А. Стародубцев, А. В. Чухлатый, В. П. Варакута

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ ВОЕННЫХ ХИТРОСТЕЙ В ВОЕННОМ ДЕЛЕ

Военная хитрость рассмотрена как категория военного искусства, определены формы, способы и приемы ее применения при планировании (замысла) и ведении общевойскового боя (боевых действий).

Ключевые слова: маскировка, введение противника в обман, информационная война, наступательные и оборонительные действия, неожиданные и внезапные действия, огневой мешок, инженерно-взрывные преграды.

UDC 342.6

I. A. Pegahin, S. O. Starodybcev, A. V. Chyhlaty, V. P. Varakyta

THEORY AND PRACTICE OF RUSES OF WAR IN MILITARY AFFAIRS

Military cunning considered as a category of martial arts, determined forms, methods and techniques of its use in planning (the plan) and conduct combined arms (hostilities).

Keywords: camouflage, to mislead the enemy, information war, offensive and defensive operations, unplanned and spontaneous actions, engineer obstacles.

Пехагин Ілля Альбертович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри тактики Національної академії Національної гвардії України

Стародубцев Сергій Олександрович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри управління повсякденною діяльністю Національної академії Національної гвардії України

Чухлатий Андрій Валерійович – доцент кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України

Варакута Володимир Павлович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри тактики Національної академії Національної гвардії України